ΕΤΟΣ Α΄. Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 19 Μαρτίου 1911 ΑΡΙΘ. 12.

ΠΟΙΜΗΝ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗι ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΔΑΠΑΝΗι ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΗι ΤΕΤΑΡΤΗι ΚΥΡΙΑΚΗι ΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΜΑΡΚΟΝ

(Θ΄. 17—31)

Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἄνθρωπός τις προσῆλθε τῷ Ἰησοῦ, γονυπετῶν αὐτόν, καὶ λέγων· Διδάσκαλε, ἤνεγκα τὸν υἱόν μου πρὸς σέ, ἔχοντα πνεῦμα ἄλαλον· καὶ ὅπου ἂν αὐτὸν καταλάβῃ, ῥήσσει αὐτόν· καὶ ἀφρίζει, καὶ τρίζει τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ, καὶ ξηραίνεται· καὶ εἶπον τοῖς μαθηταῖς σου, ἵνα αὐτὸ ἐκβάλωσι, καὶ οὐκ ἴσχυσαν. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς αὐτῷ, λέγει· Ὦ γενεὰ ἄπιστος, ἕως πότε πρὸς ὑμᾶς ἔσομαι; ἕως πότε ἀνέξομαι ὑμῶν; φέρετε αὐτὸν πρός με. Καὶ ἤνεγκαν αὐτὸν πρὸς αὐτόν. Καὶ ἰδὼν αὐτόν, εὐθέως τὸ πνεῦμα ἐσπάραξεν αὐτόν· καὶ πεσὼν ἐπὶ τῆς γῆς, ἐκυλίετο ἀφρίζων. Καὶ ἐπηρώτησε τὸν πατέρα αὐτοῦ· πόσος χρόνος ἐστίν, ὡς τοῦτο γέγονεν αὐτῷ; Ὁ δὲ εἶπε· παιδιόθεν. Καὶ πολλάκις αὐτὸν καὶ εἰς πῦρ ἔβαλε καὶ εἰς ὕδατα, ἵνα ἀπολέσῃ αὐτόν· ἀλλ᾽ εἴ τι δύνασαι, βοήθησον ἡμῖν, σπλαγχνισθεὶς ἐφ᾽ ἡμᾶς. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· Τό, εἰ δύνασαι πιστεῦσαι, πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι. Καὶ εὐθέως κράξας ὁ πατὴρ τοῦ παιδίου μετὰ δακρύων, ἔλεγε· Πιστεύω Κύριε· βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ. Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἐπισυντρέχει ὄχλος, ἐπετίμησε τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ, λέγων αὐτῷ· Τὸ πνεῦμα τὸ ἄλαλον καὶ κωφόν, ἐγώ σοι ἐπιτάσσω· ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ, καὶ μηκέτι εἰσέλ-

θης εἰς αὐτόν. Καὶ κράξαν καὶ πολλὰ σπαράξαν αὐτόν, ἐξῆλθε· καὶ ἐγένετο ὡσεὶ νεκρός, ὥστε πολλοὺς λέγειν ὅτι ἀπέθανεν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς, κρατήσας αὐτὸν τῆς χειρός, ἤγειρεν αὐτόν, καὶ ἀνέστη. Καὶ εἰσελθόντα αὐτὸν εἰς οἶκον, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπηρώτων αὐτὸν κατ' ἰδίαν· Ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτό; Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· τοῦτο τὸ γένος ἐν οὐδενὶ δύναται ἐξελθεῖν, εἰμὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ. Καὶ ἐκεῖθεν ἐξελθόντες, παρεπορεύοντο διὰ τῆς Γαλιλαίας· καὶ οὐκ ἤθελεν ἵνα τις γνῷ. Ἐδίδασκε γὰρ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς. Ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν· καὶ ἀποκτανθείς, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται.

Πολὺ συγκινητική, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ πολὺ διδακτικὴ ἡ ἱστορία τοῦ σημερινοῦ Εὐαγγελίου. Υἱὸς δυστυχὴς πατρὸς δυστυχοῦς πάσχει ἀπὸ φοβερὰν καὶ φρικώδη ἀσθένειαν. Ὁ ἀνέκφραστος πόνος, τὸν ὁποῖον δοκιμάζει ὁ πατήρ, τὸν παρακινεῖ νὰ καταφύγῃ παντοῦ, ὅπου ἤλπιζε τὴν θεραπείαν τοῦ πάσχοντος υἱοῦ του. Τὸν φέρει καὶ ἐνώπιον τῶν ἁγίων Ἀποστόλων κατ' ἀρχὰς καὶ ἐνώπιον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τέλους, τοῦ ὁποίου ἡ θαυματουργὸς ἐνέργεια ἦτο γνωστὴ εἰς ὅλους. Ἀλλ' ἀτυχῶς μαζὶ μὲ τὸν ἀσθενῆ υἱόν του δὲν φέρει καὶ τὴν βάσιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας νὰ στηριχθῇ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς νὰ τὸν ἰατρεύσῃ, δὲν φέρει τὴν ἀπαραίτητον πίστιν εἰς αὐτόν, τὴν θερμήν, τὴν ἀκλόνητον, τὴν ζωντανήν, τὴν βεβαίαν πίστιν, τὴν ὁποίαν ἀπῄτει ὁ Σωτήρ· ἀλλὰ ἀμφίβολον, ἀσταθῆ, κλονιζομένην καὶ ἀσθενῆ πίστιν ἔχων παρουσιάζεται εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ ἀφοῦ ἐξέθηκε τὰ συμπτώματα τῆς ἀσθενείας τοῦ υἱοῦ του, τὸν παρεκάλεσε νὰ τὸν ἰατρεύσῃ, «εἴ τι δύνασαι, λέγων, βοήθησον ἡμῖν», ἐὰν ἔχῃς τὴν δύναμιν, ἐὰν ἠμπορῇς, δὸς τὴν βοήθειάν σου! Ὁ δὲ Σωτήρ, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν ἀσθενῆ υἱόν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀμφίβολον καὶ ἀσθενῆ ἔχοντα τὴν πίστιν πατέρα, ἤθελε νὰ ἰατρεύσῃ, τὸν μὲν πρῶτον ἀπὸ τὴν φοβερὰν σωματικὴν ἀσθένειαν, τὸν δὲ δεύτερον ἀπὸ τὴν ἀπιστίαν, εἰς μὲν τὸν πατέρα εἶπεν «εἰ δύνασαι πιστεῦσαι, πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι», τὴν δὲ φρικώδη ἀσθένειαν τοῦ υἱοῦ διὰ τοῦ παντοδυνάμου του λόγου ἐθεράπευσε. Καὶ τοιουτοτρόπως ὁ μὲν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἄπιστος πατὴρ ἐθεραπεύθη ἀπὸ τὴν ἀπιστίαν του «μετὰ δακρύων κράξας· πιστεύω, Κύριε, βοήθει μοι τῇ ἀπιστίᾳ», ὁ δὲ πάσχων υἱὸς ἀπηλλάγη ἀπὸ τὴν ἀσθένειάν του καὶ «ἀνέστη». Τοιουτοτρόπως δὲ καὶ ἡμεῖς, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, διδασκόμεθα τὴν μεγάλην καὶ ὑπέροχον δύναμιν τῆς πίστεως καὶ τὰ θαύματα, τὰ ὁποῖα ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ ἐν παντὶ καὶ πάντοτε, ὅταν αὕτη εἶνε σταθερά, θερμή, ζωντανή, εἰλικρινὴς καὶ ἐγκάρδιος.

Καὶ εἶνε σταθερὰ καὶ ἀκλόνητος ἡ πίστις ὅταν καὶ ἐν καιρῷ διωγμῶν καὶ ἐν καιρῷ θλίψεων καὶ ἐν καιρῷ δυστυχημάτων διατηρεῖται ἀναλλοίωτος καὶ στερεά, ὡς ὁ βράχος· ὅταν καὶ πρὸ τῶν πολλῶν πειρασμῶν,

τοὺς ὁποίους ὑφίσταται ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ βίῳ του, μένει ἀκεραία καὶ ἀλώβητος, ὅταν δὲν πιστεύῃ πρὸς καιρὸν καὶ ἐν καιρῷ πειρασμοῦ ἀφίσταται (Λουκ. Θ΄. 13). Εἶνε θερμὴ καὶ ζωντανή, ὅταν ζῳογονῇ τὸν ἄνθρωπον μὲ τὸ ἱερὸν πῦρ, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ διαθερμαίνῃ τὴν καρδίαν καὶ παραλύῃ καὶ ἐκδιώκῃ τὴν ἀμφιβολίαν καὶ τὸν δισταγμόν, ὅταν ἐκδηλοῦται εἰς τὰ χριστιανικὰ ἔργα, ἄνευ τῶν ὁποίων εἶνε κατὰ τὸν Ἀπόστολον «νεκρὰ» (Ἰακώβ. Β΄. 26), ὅταν δύναται ὁ πιστεύων νὰ λέγῃ τὸ τοῦ Ἀποστόλου «δεῖξόν μοι τὴν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου· κἀγώ σοι δείξω ἐκ τῶν ἔργων μου τὴν πίστιν» (αὐτ. Β΄. 18), ὅταν μὲ μίαν λέξιν εἶνε «πίστις δι᾽ ἀγάπης ἐνεργουμένη» (Γαλ. Ε΄. 6). Εἶνε δὲ καὶ εἰλικρινὴς καὶ ἐγκάρδιος, ὅταν προέρχεται ἀπὸ τὴν καρδίαν, ὅταν δὲν εἶνε κατὰ συνήθειαν ἢ τυχαία πίστις, ὅταν δῆλα δὴ λέγωμεν ὅτι ἔχομεν πίστιν, διότι τοιουτοτρόπως ἐσυνειθίσαμεν, διότι ἔτυχε νὰ γεννηθῶμεν ἀπὸ γονεῖς πιστούς, ὅταν λέγῃ τὸ στόμα τὴν λέξιν «πιστεύω» καὶ τὴν αἰσθάνεται ἡ καρδία, ὅταν δὲν εἶναι ἀπὸ ὑποκρισίαν ἐξ ὑστεροβουλίας, ὅταν εἰς πᾶσαν περίστασιν εἴτε εὐχάριστον εἴτε δυσάρεστον, εἴτε ὁμαλὴν εἴτε ἀνώμαλον, ἐκδηλοῦται καὶ εἰς τὰ ἔργα καὶ εἰς τοὺς λόγους, ὅταν μὲ μίαν λέξιν δὲν εἶνε φαρισαϊκή.

Τοιαύτην πίστιν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἀπαιτεῖ ἀπὸ ἡμᾶς, τοὺς ὁποίους ἐξηγόρασε διὰ τοῦ τιμίου του αἵματος, τοὺς ὁποίους ἐτίμησε διὰ τοῦ τιμίου του ὀνόματος καὶ ἔκαμεν υἱοὺς Θεοῦ, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Τοιαύτην παντοδύναμον καὶ μεγαλουργὸν πίστιν χρεωστοῦμεν καὶ ἐκ καθήκοντος καὶ ἐξ ἱερᾶς ὑποχρεώσεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ συμφέροντος τόσῳ ἀτομικοῦ, ὅσῳ καὶ γενικοῦ νὰ ἔχωμεν καὶ νὰ δεικνύωμεν εἰς τὸν βίον μας. Ἐκ καθήκοντος καὶ ὑποχρεώσεως, διότι παραγγελλόμεθα νὰ ἔχωμεν πίστιν εἰς τὸν Δημιουργὸν καὶ Πλάστην μας, εἰς τὸν Προνοητὴν καὶ Εὐεργέτην μας, εἰς τὸν Θεὸν καὶ Σωτῆρά μας, εἰς τὸν πανάγαθον Πατέρα καὶ πάνσοφον Διδάσκαλόν μας. Ἐκ συμφέροντος, ἀληθοῦς καὶ πραγματικοῦ συμφέροντος, διότι ἡ πίστις πρὸς τὸν ἅγιον Θεὸν μᾶς ὁδηγεῖ, μᾶς χειραγωγεῖ καὶ ὡς ἄτομα καὶ ὡς ἔθνη εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθοῦς προόδου καὶ ἀναπτύξεως, τῆς ἀληθοῦς εὐημερίας καὶ εὐτυχίας. Καὶ τὴν ἀλήθειαν ταύτην μὲ πλατὺ στόμα βροντοφωνεῖ ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος, διδάσκουσα ὅτι τόσῳ τὰ ἄτομα ὅσῳ καὶ τὰ ἔθνη, ἐφ᾽ ὅσον μένουν σταθερὰ εἰς τὴν πίστιν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ φυλάττουν τὰς ὑποχρεώσεις, αἱ ὁποῖαι πηγάζουν ἐξ αὐτῆς καὶ εὐτυχοῦν καὶ ἀκμάζουν καὶ ἰσχυρὰ καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς καθιστάμενα διὰ τῆς θερμῆς των πίστεως σεβαστὰ γίνονται καὶ σεβαστὰ κάμνουν καὶ τὰ ὑλικὰ καὶ τὰ ἐθνικά των συμφέροντα καὶ δικαιώματα ἀπέναντι τῶν ἄλλων. Θέλομεν ἀπόδειξιν τῆς ἱστορικῆς ταύτης ἀληθείας ἀδιαφιλονείκητον, ἀκαταμάχητον, ἀναμφισβήτητον, ψηλαφητήν; Ἂς ῥίψωμεν ἓν ἁπλούστατον βλέμμα ὄχι εἰς ξένην, ἀλλ᾽ εἰς τὴν προγονικήν μας ἱστορίαν, καὶ ὄχι εἰς μεμακρυσμένην ἐποχήν, ὄχι εἰς ὁλόκληρον τὴν προγονικήν μας ἱστορίαν, ἀλλ᾽ εἰς ἓν μικρὸν μέρος αὐτῆς, εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Μεγάλης ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως τοῦ Ἔθνους ἡμῶν Ἐπαναστάσεως, τὴν μὴ συμπληρώσασαν ἀκόμη ἡλικίαν ἑνὸς αἰῶνος. Ἂς μελετήσωμεν αὐτὴν καὶ θὰ ἴδωμεν ὅτι ἡ πρὸς τὸν ἀληθῆ Θεὸν πίστις καὶ ἡ πρὸς αὐτὴν ἀδιαρρήκτως συνδεδεμένη εὐαγγελικὴ ἀγάπη, ἡ

ἄκρατος μὲν ἀλλὰ λελογισμένη φιλοπατρία καὶ ἀδελφικὴ ὁμόνοια, ἀρεταί, αἱ ὁποῖαι εἶνε οἱ ἀγλαοὶ τῆς ἁγίας ἡμῶν πίστεως καρποί, αὐταὶ καὶ μόνον ἐθέρμαινον τὰς καρδίας τῶν εὐσεβῶν πατέρων μας, αὐταὶ καὶ μόνον ἐνίσχυον καὶ ἐνεδυνάμουν τὴν θέλησίν των, αὐταὶ καὶ μόνον ἐχειραγώγουν τὸν νοῦν των, αὐταὶ καὶ μόνον ὑπέβαλλον καὶ ὑπεδείκνυον τὰς γενναίας ἀποφάσεις των καὶ τὴν πρόθυμον καὶ ἀνιδιοτελῆ ἐκτέλεσιν αὐτῶν, αὐταὶ καὶ μόνον ἐνεθάρρυνον τὰ πατριωτικά των διαβήματα, αὐταὶ καὶ μόνον ἀνέδειξαν τὰ τίμια ὀνόματα αὐτῶν θαυμαστά, ἐπαινετὰ καὶ ἄξια μιμήσεως ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Εἰς αὐτὰς καὶ μόνον χρεωστοῦμεν οἱ Ἕλληνες τὴν ὕπαρξιν τῆς ἐλευθέρας γωνίας τοῦ πάλαι ποτὲ μεγάλου Ἑλληνικοῦ κράτους. Μόνον διὰ τῆς πίστεως, ἄνευ στόλων καὶ στρατῶν, ἐδημιούργησαν δι᾽ ἐνδόξου νίκης τὴν νέαν Ἑλλάδα οἱ πατέρες ἡμῶν. «Αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν» (Α΄. Ἰωάν. Ε΄. 4).

Ταύτην λοιπὸν τὴν νικήτριαν πίστιν ἡμῶν, τὴν μεγαλουργὸν καὶ σωστικὴν πίστιν ἡμῶν ἂς κρατῶμεν σφιγκτά, διὰ νὰ εὐτυχήσωμεν, διὰ νὰ φανῶμεν ἀντάξιοι ἀπόγονοι τῶν εὐσεβῶν καὶ ἐνδόξων προγόνων μας, θεωροῦντες αὐτὴν ὡς τὸ τιμιώτερον ἐκ τῶν κληροδοτημάτων, τὰ ὁποῖα παρελάβομεν ἀπ᾽ αὐτούς. Ἐὰν δὲ ἐκ τοῦ πνέοντος ἀνέμου τῆς θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας ὑπέστη μαρασμόν τινα ἡ ἁγία ἡμῶν πίστις, ἐὰν ἐκ τῶν ἐφόδων τοῦ παχυλοῦ ὑλισμοῦ τῆς ἐποχῆς μας ἐδοκίμασε κλονισμόν τινα καὶ κάπως ἐξησθένισεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, ἂς μιμηθῶμεν τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους ἀναφωνοῦντες ἐκ βάθους ψυχῆς πρὸς τὸν Κύριον «δὸς ἡμῖν πίστιν» (Λουκ. ΙΖ΄. 5), διὰ νὰ μὴ εἴπωμεν τὸ τοῦ πατρὸς τοῦ σεληνιαζομένου «βοήθει ἡμῖν τῇ ἀπιστίᾳ σπλαγχνισθεὶς ἐφ᾽ ἡμᾶς».

ΑΙ ΕΝΤΟΛΑΙ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

ΠΡΩΤΗ ΕΝΤΟΛΗ

Θ΄.

«Ἀλλ᾽ ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστιν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ». *(Ἰω. δ΄. 23).*

Ἀφ᾽ οὗ ἅπαξ κατεδείξαμεν ὑμῖν τὴν σημασίαν, τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὸ ὠφέλιμον τῶν ἱερῶν Ναῶν, ὁπουδήποτε καὶ ἂν ἀνεγείρωνται οὗτοι, εἴτε ἐν πόλεσιν, εἴτε ἐν χωρίοις εἴτε καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς νεκροταφείοις, ὀρθὸν εἶναι νὰ ἀναπτύξωμεν καὶ ἐξηγήσωμεν καὶ τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους ὁ Χριστὸς εἶπε πρὸς τὴν Σαμαρείτιδα ὅτι, *«ἔρχεται ὥρα, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ»*. Προβαίνομεν δὲ εἰς τὴν ἐξήγησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν λόγων τούτων τοῦ Σω-

τῆρος πρὸς μόνον τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ προφυλάξωμεν τοὺς ὀρθοδόξους Χριστιανοὺς ἀπὸ τῆς ψευδοῦς καὶ πεπλανημένης ἑρμηνείας, τὴν ὁποίαν δίδουσιν εἰς τοὺς θείους τούτους λόγους ἄνθρωποι ἀσεβεῖς καὶ ἐχθροὶ τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως.

Λοιπὸν ποία εἶναι ἡ ὀρθὴ ἐξήγησις τῶν λόγων τοῦ Κυρίου, ὅτι *οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ* λατρεύσουσι τὸν Θεὸν *ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ;* Προσέξατε :

Ἐν τῷ φρέατι τοῦ Ἰακὼβ γυνὴ Σαμαρεῖτις συνήντησε τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ὁποῖον κατ᾽ ἀρχὰς ἐξέλαβεν ὡς ἁπλοῦν τινα Ἰουδαῖον ἀλλ᾽ εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἀνεγνώρισεν ὡς *προφήτην*. Ἡ γυνὴ αὕτη ἡ Σαμαρεῖτις συνωμίλησε μετὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ λύσῃ ἓν ζήτημα, τὸ ὁποῖον τότε ἦτο τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας καὶ ἀπησχόλει Ἰουδαίους καί Σαμαρείτας, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ζήτημα ἀμφότερα τὰ μέρη ἔδιδον μεγάλην σημασίαν. Ἤθελον νὰ λύσωσι τὸ ζήτημα, ποῦ ὤφειλον νὰ λατρεύωσι τὸν Θεόν, εἰς ποῖον τόπον ὤφειλον νὰ τελῶσι τὴν δημοσίαν αὐτῶν λατρείαν, ἐν τῷ ὄρει Γαριζείν, ὅπου ἦτον ᾠκοδομημένος ὁ ναὸς τῶν Σαμαρειτῶν, ἢ ἐν Ἱερουσαλήμ, ὅπου ἦτον ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος, ταὐτοχρόνως δὲ ἐζήτουν νὰ λύσωσι καὶ τὸ ζήτημα, ποία λατρεία, ἡ τῶν Ἰουδαίων, ἢ ἡ τῶν Σαμαρειτῶν ἦτον ἡ ἀληθινὴ λατρεία ἡ εὐάρεστος τῷ Θεῷ.

«*Γύναι*», ἀποκρίνεται ὁ Ἰησοῦς διὰ νὰ λύσῃ τὸ πρῶτον ζήτημα, «*γύναι, πίστευσόν μοι, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ Πατρί*», Δηλαδή, μὲ ἄλλας λέξεις· Ἦλθεν ὁ καιρὸς κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἀληθὴς λατρεία, ἡ ἀληθὴς προσκύνησις τοῦ Θεοῦ δὲν θὰ ἐξαρτηθῶσιν, οὔτε ἐκ τοῦ ὄρους Γαριζείν, οὔτε ἐκ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ θὰ συμπεριλάβῃ ὁλόκληρον τὴν Οἰκουμένην, θὰ ἐξαπλωθῇ εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Διὰ τῶν λόγων τούτων καταδεικνύει ὁ Σωτὴρ τὸν πρῶτον χαρακτῆρα τῆς ὑπεροχῆς τῆς Χριστιανικῆς λατρείας ἀπὸ τῆς λατρείας τῶν Σαμαρειτῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων. Ἡ Ἰουδαϊκὴ προσκύνησις οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ἠδύνατο, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ Νόμου, νὰ τελεσθῇ, εἰ μὴ μόνον ἐν Ἱερουσαλήμ. Τὸ Γαριζεὶν δὲ ἦτο τὸ μόνον κέντρον τῆς τῶν Σαμαρειτῶν λατρείας. Καὶ τὸ ἓν δὲ καὶ τὸ ἕτερον ἦσαν ἱδρύματα τοπικὰ καὶ ἑπομένως οὐδέτερον τούτων ἠδύνατο νὰ ἀναδειχθῇ ὁ παγκόσμιος σύνδεσμος τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ Χριστιανικὴ πίστις ἔδει νὰ συμπεριλάβῃ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, νὰ κηρυχθῇ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη. Ἡ Χριστιανικὴ λοιπὸν λατρεία ἔδει νὰ τελῆται πανταχοῦ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. Οἱ Χριστιανικοὶ ναοὶ ἔδει νὰ ἀνεγερθῶσιν εἰς ὅλας τὰς χώρας τοῦ κόσμου καὶ δὲν ἦτο ἑπομένως δυνατὸν νὰ περιορισθῶσιν εἰς ἕνα μόνον τόπον.

Ὁ Κύριος ἀφ᾽ οὗ ἔλυσε τὸ πρῶτον ζήτημα μὲ τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι ἔφθασεν ὁ καιρὸς καθ᾽ ὃν ὁ Θεὸς θὰ λατρεύεται οὐχὶ μόνον ἐν Γαριζείν, οὐδὲ μόνον ἐν Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ πανταχοῦ, ὅπου ἤθελε κηρυχθῆ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, μεταβαίνει εἰς τὴν λύσιν τοῦ δευτέρου ζητήματος, ἤτοι ποία λατρεία εἶναι ἡ ἀληθὴς λατρεία ἡ τῶν Ἰουδαίων ἢ ἡ τῶν Σαμαρειτῶν. «*Ὑμεῖς*, λέγει πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιδα, » *ὑμεῖς*, οἱ Σαμαρεῖται, *προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε· ἡμεῖς* —οἱ Ἰουδαῖοι

» δηλονότι,—*ἡμεῖς προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν· ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰου-* » *δαίων ἐστιν*». Δηλαδή, ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν ὑμεῖς οἱ Σαμαρεῖται ἔχετε καθιερώσει, εἶναι λατρεία ψευδής, διότι δὲν λατρεύετε τὸν ἀληθινὸν Θεόν, ἀλλὰ τοὺς Θεοὺς τῶν εἰδωλολατρῶν· (εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι οἱ Σαμαρεῖται ἦσαν ἐθνικοί. Καὶ ἀπεδέχοντο μὲν τὴν Πεντάτευχον τοῦ Μωϋσέως, ἀλλὰ συγχρόνως «*ἐλάτρευον τοὺς θεοὺς αὐτῶν κατὰ τὸ κρῖμα τῶν ἐθνῶν*»). Ἀλλ᾽ ἡ ἰδική μας λατρεία, ἡ Ἰουδαϊκή, εἶναι ἡ μόνη ἀληθὴς λατρεία, διότι ἡμεῖς προσκυνοῦμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν, διότι ἡμεῖς διετηρήσαμεν καὶ διεφυλάξαμεν ἀνόθευτον τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποκαλυφθεῖσαν ἡμῖν ἀλήθειαν καὶ διότι ἐκ τῶν κόλπων τῆς Ἰουδαίας θὰ ἀνατείλῃ ἡ σωτηρία ἐν τῷ κόσμῳ. «*Ἀλλά*, ἐξακολουθεῖ ὁ Κύριος χωρὶς νὰ δίδῃ ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῆς Ἰουδαϊκῆς λατρείας, *ἀλλ᾽* » *ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστιν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι* » *τῷ Πατρί*, οὐχὶ κατὰ τὸν τρόπον τῶν Σαμαρειτῶν, οὐδὲ κατὰ τὸν τρόπον τῶν Ἰουδαίων, «*ἀλλ᾽ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ*». «*Ἐν πνεύματι*» ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν λατρείαν τῶν Σαμαρειτῶν, ἥτις ἦτο ἀποκλειστικῶς ὑλική· «*Ἐν ἀληθείᾳ*», κατ᾽ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Ἰουδαϊκὴν λατρείαν, ἥτις ἦτο συμβολικὴ καὶ εἰκονική. Οἱ Σαμαρεῖται, καίτοι «*ἦσαν φοβούμενοι τὸν Κύριον*», καίτοι ἐτίμων τὸν Θεὸν τῶν Ἰουδαίων, μεθ᾽ ὅλα ταῦτα ἔκλινον τὸ γόνυ καὶ ἐνώπιον τῶν ἀψύχων εἰδώλων. Ἐλάτρευον τὸν Θεόν· ἀλλ᾽ ἡ λατρεία αὐτῶν περιωρίζετο εἰς πράξεις ἐξωτερικάς, εἰς θυσίας ὑλικάς. Οἱ Ἰουδαῖοι ἐλάτρευον τὸν ἀληθινὸν Θεόν, τὸν Θεὸν τὸν ὄντα «*Πνεῦμα*». Καθ᾽ ὃν δὲ χρόνον προσέφερον αὐτῷ τὰ ὁλοκαυτώματα, προσέφερον αὐτῷ θυσίαν πνευματικὴν διὰ τῆς πίστεως αὐτῶν εἰς τὸν προσδοκώμενον Μεσσίαν καὶ ἀνεκήρυττον συγχρόνως, ὅτι ἡ τῷ Θεῷ εὐάρεστος θυσία εἶναι «*πνεῦμα συντετριμμένον*». Αἱ θυσίαι μεθ᾽ ὅλα ταῦτα τῶν Ἰουδαίων αἱ συνιστῶσαι τὴν οὐσίαν τῆς λατρείας ἦσαν «*ἡ σκιὰ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν*», καὶ οὐχὶ ἡ ἀλήθεια· ἐξεικόνιζον αἱ θυσίαι αὗται τὴν εἰκόνα τοῦ μεγάλου ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ θύματος τοῦ καθ᾽ ἑκάστην ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου τῶν Χριστιανικῶν ναῶν σφαγιαζομένου. Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον, ὅτι ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ὁ τελετουργικὸς νόμος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀντίκειται πρὸς τὴν Χάριν καὶ τὴν ἀλήθειαν, διότι «*ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ* » *ἐγένετο*». Ὁ δεύτερος λοιπὸν χαρακτὴρ τῆς Χριστιανικῆς λατρείας καὶ προσκυνήσεως εἶναι, ὅτι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ παρὰ τοῖς Σαμαρείταις κρατοῦντα καὶ τελούμενα, δὲν περιορίζεται εἰς ὑλικὰς ἀποκλειστικῶς θυσίας καὶ τελετάς, ἀλλ᾽ ἱκανοποιεῖ τὴν πνευματικὴν ἡμῶν φύσιν, καί, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἰσχύοντα, δὲν ἀρκεῖται εἰς θυσίας εἰκονικὰς καὶ συμβολικάς, ἀλλὰ προβάλλεται καὶ συνιστᾷ εἰς τὴν ἡμετέραν πίστιν τὴν ἀληθινὴν θυσίαν, τὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οἱ Χριστιανοὶ πιστεύομεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Πνεῦμα, «*Πνεῦμα ὁ Θεός*». Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον πᾶσαι αἱ ἐξωτερικαὶ πράξεις τῆς ἡμετέρας λατρείας εἶναι ἐκδήλωσις τῆς πνευματικῆς λατρείας ἡμῶν, πᾶσαν δὲ λατρείαν καθαρῶς ὑλικήν, οἵα ἦτο ἡ τῶν Σαμαρειτῶν, θεωροῦμεν ἀναξίαν τοῦ Θεοῦ. Πιστεύομεν πρὸς τούτοις, ὅτι τὸν οὐράνιον ἡμῶν Πατέρα ὀφείλομεν νὰ λατρεύωμεν διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ ἐκπηγαζούσης χάριτος τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ

Υἱοῦ, καὶ διὰ τοῦτο τὸ μόνον θεμέλιον, τὸ μόνον κέντρον, περὶ ὃ στρέφονται ὅλαι αἱ πράξεις τῆς ἡμετέρας λατρείας, εἶναι, οὐχὶ θυσίαι συμβολικαὶ καὶ εἰκονικαί, οἷαι ἦσαν αἱ τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ᾿ ἡ προσφορὰ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας. Αἱ προσευχαὶ ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν ὑψοῦνται καὶ κατευθύνονται πρὸς τὸν Θεὸν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ «*πλήρους χάριτος καὶ ἀληθείας*».

Ἐκ τῆς ἐξηγήσεως ταύτης, δύναται ἕκαστος νὰ κατανοήσῃ, ἐὰν λέγωσι τὴν ἀλήθειαν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι διϊσχυρίζονται, ὅτι τὸ λατρεύειν τῷ Θεῷ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ συνίσταται εἰς τὸ ἀπογυμνῶσαι τὴν θείαν λατρείαν παντὸς ἐξωτερικοῦ στοιχείου, πάσης τελετουργίας. Τοὺς ἀσεβεῖς, οἱ ὁποῖοι φαντάζονται καὶ διδάσκουσι τὴν ἀντευαγγελικὴν ταύτην διδασκαλίαν ἀποστομώνει ἡ ὀρθὴ ἑρμηνεία τῆς συνομιλίας τοῦ Κυρίου μετὰ τῆς Σαμαρείτιδος ἀφ᾿ ἑνός, καὶ ἀφ᾿ ἑτέρου αἱ προφητεῖαι αἱ ὁποῖαι προκατήγγειλαν καὶ προεφήτευσαν τὴν Χριστιανικὴν λατρείαν: «*Ἐν ὑμῖν συγ-» κλεισθήσονται θύραι, καὶ οὐκ ἀνάψεται τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεάν. » Οὐκ ἔστι μου θέλημα ἐν ὑμῖν, λέγει Κύριος Παντοκράτωρ, καὶ θυσίαν » οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν· διότι ἀπὸ ἀνατολῶν Ἡλίου ἕως » δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ » θυσία προσάγεται τῷ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρά*». Οἱ λόγοι οὗτοι, οἱ τόσον θαυμασίως συμπίπτοντες πρὸς τὴν μετὰ τῆς Σαμαρείτιδος συνομιλίαν τοῦ Κυρίου, δὲν εἶναι σαφὴς καὶ εὔγλωττος μαρτυρία περὶ τοῦ ἐξόχου τῆς Χριστιανικῆς λατρείας ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων, λατρείας, ἥτις μέλλει νὰ περιλάβῃ ὅλας τὰς χώρας τῆς γῆς, καὶ θέλει συνίστασθαι εἰς τὸ προσφέρειν τῷ Θεῷ θυσίαν καθαρὰν καὶ ἄμωμον; Ἡ προσφορὰ δὲ θυμιάματος καὶ θύματος δὲν εἶναι πρᾶξις ἐξωτερική; Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐννοήσωμεν καλλίτερον τὸ νόημα τῶν προφητικῶν τούτων λόγων, ἂς παραστῶμεν διὰ τῆς διανοίας ἐν τῷ Ἀνωγείῳ τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου καὶ ἴδωμεν τίνι τρόπῳ συνέστησεν ὁ Σωτὴρ τὸ μέγα Μυστήριον τῆς καθαρᾶς θυσίας καὶ πῶς διέταξε τοὺς μαθητάς αὐτοῦ ἵνα τελῶσι τοῦτο.

«Λαβὼν—ἱστορεῖ ὁ ἱερὸς Εὐαγγελιστής,—*λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον » καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς καὶ εἶπε: Λάβετε, » φάγετε· τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. » Καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον καὶ εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· πίετε » ἐξ αὐτοῦ πάντες τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ » περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Τοῦτο ποιεῖτε ὁσάκις » ἂν πίνητε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν*». Τίς ἤδη ὁ μὴ διαβλέπων, ὅτι ἡ προσφορὰ τῆς καθαρᾶς θυσίας ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ἐδέησε νὰ τελεσιουργηθῇ ὑπὸ τὰς ὁρατὰς εἰκόνας τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου; Τίς ὁ μὴ βλέπων τὰς παρακολουθησάσας ταύτας αἰσθητὰς πράξεις; τὴν πρᾶξιν δηλονότι τῆς εὐχαριστίας τοῦ Θεοῦ, τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν κλάσιν τοῦ ἄρτου; Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον, ὅτι καθ᾿ ὃν χρόνον συνίστα ὁ Κύριος τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείαν τοῦ Θεοῦ συνίστα ταὐτοχρόνως καὶ τὰς τελετὰς τὰς ἀπαραιτήτους διὰ τὴν θείαν λατρείαν. Ἔχουσι λοιπὸν ἄδικον καὶ πλανῶνται οἱ φανταζόμενοι τὴν ἐν πνεύματι λατρείαν, ὡς λατρείαν βωβὴν καὶ νεκρὰν, οὐδὲν ἐξωτερικὸν σημεῖον, οὐδεμίαν ἐξωτερικὴν ἐκδήλωσιν παρουσιάζουσαν. Ἀλλ᾿ εἰς τοὺς διδάσκοντας τὰ βλά-

σφημα ταῦτα καὶ ἀσεβῆ διδάγματα θὰ ἀπευθύνωμεν δύο μόνας ἐρωτήσεις: Δὲν ἐλάτρευσεν *ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ* τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα ὁ Κύριος κατὰ τὸν ἐπὶ γῆς βίον αὐτοῦ; Οὐχὶ *ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ* ἐλάτρευσαν τὸν θεὸν καὶ οἱ θεῖοι Ἀπόστολοι; Οὐδεὶς δύναται νὰ διϊσχυρισθῇ τὸ ἐναντίον. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅταν προσηυχήθη, «*ἐπῆρε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ εἰς τὸν Οὐρανόν*». Ἐκτὸς τούτου αἱ προσευχαὶ αὐτοῦ δὲν ἦσαν ἄλαλοι καὶ ἄφωνοι, ἀλλὰ συνωδεύοντο ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν σημείων τῆς φωνῆς καὶ τοῦ λόγου· Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῷ κήπῳ τῆς Γεθσημανῆ «*ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ προσευχόμενος*». Ἰδοὺ καὶ ἕτερον αἰσθητὸν σημεῖον, ἐξωτερικὴ πρᾶξις συνοδεύουσα τὴν προσευχήν. Οἱ Ἀπόστολοι «*Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀνέβαινον εἰς τὸ ἱερὸν ἐπὶ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τὴν ἐννάτην*», καὶ τοῦτο ἔπραττον μετὰ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος συγκαλέσας τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἐφέσου καὶ νουθετήσας καὶ ὑποδείξας αὐτοῖς πάντα «*θεὶς τὰ γόνατα σὺν πᾶσιν αὐτοῖς προσηύξατο*». Ἰδοὺ καὶ ἄλλη ἐξωτερικὴ πρᾶξις τῆς λατρείας τὸ *κλίνειν γόνυ*. Πάντες οἱ Ἀπόστολοι «*ὁμοθυμαδὸν ἦραν φωνὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ εἶπον*», ἤτοι ἄλλαις λέξεσι προσηυχήθησαν μεγάλῃ τῇ φωνῇ. Εἶναι δυνατὸν ὕστερον ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ παραδείγματα νὰ ἔχωμεν ἀμφιβολίας περὶ τοῦ ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ *ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ* οὐδόλως ἀποκλείει τὰ ἐξωτερικὰ σημεῖα τῆς λατρείας καὶ προσευχῆς, καὶ ὅτι αὕτη συνδέεται ἀναποσπάστως πρὸς τοὺς αἰσθητοὺς τύπους τῆς εὐσεβείας;

Ἂς λατρεύωμεν λοιπὸν τὸν οὐράνιον ἡμῶν Πατέρα *ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ*, ὅπως ἐλάτρευσεν Αὐτὸν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ὅπως ἐλάτρευσαν Αὐτὸν οἱ θεῖοι Ἀπόστολοι, ὅπως μέχρι σήμερον οἱ ἁπανταχοῦ Ὀρθόδοξοι λατρεύουσιν Αὐτόν. Λατρεύσωμεν Αὐτὸν *ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ* χωρὶς νά ἐγκαταλείψωμεν, χωρὶς νὰ ἀπαρνηθῶμεν τὰς ἐξωτερικὰς πράξεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἡ ἔκφρασις τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, καὶ «*δοξάσωμεν τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ἡμῶν καὶ ἐν τῷ πνεύματι ἡμῶν, ἅτινα ἐστι τοῦ Θεοῦ*». Λατρεύσωμεν τὸν Θεὸν *ἐν ἀληθείᾳ* διὰ τῆς σταθερᾶς ἀποφάσεως τοῦ παρίστασθαι τακτικῶς κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, καὶ διὰ τῆς προσκτήσεως τοῦ εὐσεβοῦς ἔθους τοῦ παρευρίσκεσθαι ἀείποτε ἐν τοῖς Ἱεροῖς Ναοῖς, ὁσάκις καλούμεθα πρὸς λατρείαν τοῦ Θεοῦ. Οὕτω δὲ ποιοῦντες ἐστὲ βέβαιοι, ὅτι γινόμεθα ἀληθεῖς λάτρεις, ἀληθεῖς προσκυνηταὶ τοῦ Θεοῦ *ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνοῦντες* τὸ πανάγιον καὶ δεδοξασμένον ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τοῦ μόνου ἀληθινοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ, Ὧι ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.